

СФЕРИ І СПОСОБИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ПРАВО

Статтю присвячено деяким аспектам взаємодії держави і права, зокрема ролі держави в правовому регулюванні, правотворчості та забезпеченні загальнообов'язковості права, реалізації права, правоохоронній діяльності тощо.

Ключові слова: держава, правове регулювання, правотворчість, реалізація права.

Держава і правове регулювання

Як відомо, однією з причин виникнення держави була усвідомлена суспільством необхідність забезпечення за допомогою державних інститутів подальшого існування та розвитку соціальних відносин у суспільстві. У державний період регулювання переважної більшості цих відносин традиційно здійснювалося за допомогою різноманітних правових і соціальних регуляторів (моралі, звичаїв, релігійних і корпоративних норм тощо); увести існування тих чи інших відносин у суспільстві неврегульованими складно. Державні інститути від початку свого формування забезпечували легітимність існування, спираючись на наявні соціальні та правові норми. Сам процес здійснення притаманних державі функцій нормативно забезпечувався тими ж регуляторами, які вже були соціально визнані. Природне ускладнення відносин у процесі розвитку суспільства неминуче вимагало модифікації правового регулювання. Логічно, одним зі шляхів вирішення цієї проблеми ставало залучення в цей процес органів держави. Усе це віддзеркалювалося в державній правотворчості та участі держави в реалізації права, завдяки чому держава стала позиціонувати себе як активний учасник процесу правового регулювання суспільних відносин, але тільки тих відносин, які вимагали такого регулювання та допускали його можливість за допомогою правових (юридичних) засобів. Найдієвішим засобом правового регулювання суспільних відносин за участю держави слід назвати створення правового акта, який містить у собі необхідні для регулювання правові норми. Органи держави в межах своїх повноважень можуть створити та прийняти різноманітні види правових актів (це, насамперед, нормативно-правові акти, індивідуальні правові акти, які в літературі [1, с. 672] ще називають ненормативними правовими

актами або ж актами застосування права), укласти нормативний договір тощо. Через вказані правові акти держава має можливість конституувати правові норми як правила поведінки суб'єктів, що є обов'язковими або бажаними для досягнення мети правового регулювання. При цьому слід враховувати, що норма права не виникає автоматично, зумовлюючись лише тим фактом, що правовий акт видано державним органом. Щоб стати правовою, вона повинна бути легітимована суспільством як така. Люди повинні на практиці користуватися цією нормою, втілювати її приписи в життя, здійснюючи права та виконуючи обов'язки, зафіксовані в ній. У протилежному випадку правове регулювання державою суспільних відносин не відбуватиметься.

Державна правотворчість та формальна визначеність і загальнообов'язковість права

Найбільш виразно можливість держави впливати на право проявляється в процесі правотворчості. При цьому слід зауважити, що державна правотворчість не породжує нові відносини в суспільстві, а лише спрямовує (упорядковує) вже наявні, які повинні міститися хоча б у зародковому стані. Але таке упорядкування набуває інших, відмінних від притаманних соціальним регуляторам, рис. Передовсім це стосується формальної визначеності і загальнообов'язковості правових норм, які народжуються в процесі державної правотворчості. Формальна визначеність полягає в тому, що правова норма починає міститися в письмовому тексті, який має раціональну структуру, що дає змогу суб'єктам права більш чітко визначати свої права та обов'язки, тобто бути впевненими щодо правових можливостей, як власних, так і інших учасників правовідносин. Письмовий текст надає правовій нормі

відносну стабільність, перешкоджає її довільному тлумаченню, робить її передбачуваною та статичною. Але водночас письмовий текст «заморожує» словесний вираз правової норми, робить її менш чи зовсім нединамічною. Тобто такою, яка рано чи пізно, без коригування тексту, перестане відповідати змінам, які відбуваються в суспільних відносинах.

Формальна визначеність не є виключно властивістю норм права, які народжуються в процесі державної правотворчості. Так, наприклад, релігійні правові норми також здебільшого мають текстуальне закріплення. Що справді є прерогативою виключно правових норм, народжених у процесі державної правотворчості, так це те, що вони мають загальнообов'язковий характер для всіх суб'єктів правовідносин на всій території держави. Це зумовлюється, насамперед, правовою природою суверенної державної влади і, відповідно, тим фактом, що легітимна державна влада поширює свої владні веління на всю територію та на все населення держави, яке сприймає такі веління як правні. Відповідно, одним зі способів здійснення таких велінь і є державна правотворчість. Крім того, загальнообов'язковість правових норм досягається наявністю в держави легітимованих, діючих у правовий спосіб засобів контролю за виконанням правових норм та засобів примусу в разі їхнього невиконання.

Держава і реалізація права

Участью держави в процесі правотворчості її можливості впливати на право не вичерпуються. Як один із суб'єктів правотворчості, тобто як один із творців правових норм, за участю якого правові норми набувають особливих, вказаних вище властивостей, держава при цьому залишається активним учасником процесу реалізації правових норм і, зокрема, тих, що створені в процесі державної правотворчості. Так, лише через реалізацію приписів правових норм, які закріплені в законодавстві, державні органи та їх посадові особи можуть здійснювати свої повноваження. Так само через реалізацію норм права, зокрема і тих, що знаходять свою фіксацію в інших джерелах, ніж нормативно-правові акти, люди здійснюють свої права та обов'язки переважно самостійно, без залучення держави. Однак складність і багатоманітність правових відносин, колізії, які виникають у процесі правореалізації, час від часу вимагають від держави (у межах її правових повноважень) активних дій, спрямованих

на виникнення, відновлення та продовження правових відносин між суб'єктами.

Такі активні дії державних органів, спрямовані на вирішення правових ситуацій у правовий спосіб, прийнято називати правозастосуванням. Специфіка правозастосування полягає в тому, що її результатом є вирішення правової ситуації шляхом прийняття обов'язкового для виконання правозастосовного акта. Цей акт породжує в учасників правовідносин права та обов'язки, яких до прийняття цього акта не було, або підтверджує такі, що були порушені чи заперечувалися. Тому правозастосовні акти в літературі ще називають вторинними правовими текстами [1, с. 632]. Вторинність полягає в тому, що на підставі наявних правових норм на їх виконання приймається правовий акт, який також може містити визначення прав та обов'язків сторін. І цей правовий акт є обов'язковим для тих суб'єктів, відносно яких він був прийнятий. У цьому полягає ще одна його специфічна риса, а саме індивідуальність. Прикладами таких правозастосовних актів, які приймають державні органи, є насамперед рішення судів, контролюючих органів, дозвільних і реєстраційних органів тощо.

Таким чином, маючи легальні можливості зі створення правових норм, реалізуючи їхні приписи у власній повсякденній діяльності, застосовуючи правові норми для вирішення правових ситуацій між суб'єктами правовідносин, держава має змогу не лише взаємодіяти з правом, а й активно впливати на його зміст, а найголовніше – охороняти право від порушень.

Треба зауважити, що правоохоронна функція держави є одним з основних напрямів її діяльності, який характеризує її сутність. Вона проявляється передовсім в охороні державою від порушень прав та свобод громадян, конституційного ладу, правопорядку, всіх встановлених і регульованих правом суспільних відносин. Так чи інакше, правоохоронна функція властива діяльності всіх органів державної влади та інших, як державних, так і недержавних, органів та організацій, які, реалізуючи свою компетенцію в різноманітних сферах, повинні дотримуватись правопорядку, забезпечувати охорону (захист) прав і свобод громадян.

Проте важливість для людей, суспільства та держави існування в стабільному правовому полі зумовлює наявність у державі окремих органів правоохорони, які наділяються законом спеціальною компетенцією з профілактики, виявлення, розкриття правопорушень, притягнення правопорушників до відповідальності, забезпечення виконання покарань тощо.

Список літератури

1. Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода : учеб. для студентов ун-тов, обучающихся по направлению (специальности) «Юриспруденция» / А. В. Поляков ; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб. : Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. – 863 с.
2. Цельев О. В. Способы влияния права на державу / О. В. Цельев // Наукові записки НаУКМА. – 2014. – Т. 155 : Юридичні науки. – С. 14–17.

O. Tseliev

THE WAYS OF INFLUENCE OF STATE ON LAW

The article is devoted to some aspects of reciprocity between state and law. Namely it deals with the role of state in legal regulation, law creation and provision of binding character of law, exercise of right, law enforcement etc.

Keywords: state, legal regulation, law creation, exercise of right.

Матеріал надійшов 13.03.2015

УДК 342.573:328.1/.3(477)

Ключковський Ю. Б.

КРИТЕРІЙ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ГРОМАДЯНИНА

На основі конституційних критеріїв набуття права голосу на виборах і референдумах досліджено відмінності між правовими інститутами цивільної і виборчої (публічно-правової) дієздатності. Проаналізовано особливості набуття виборчої дієздатності у зв'язку з досягненням віку 18 років, а також співвідношення виборчої та обмеженої цивільної дієздатності.

Ключові слова: право голосу, виборча дієздатність, цивільна дієздатність, правовий статус виборця, публічно-правова недієздатність.

Право голосу на виборах та референдумах є центральним у системі політичних прав людини і відіграє визначальну роль у кваліфікації статусу повноправного (дієздатного) громадянина. В. Шаповал справедливо стверджує, що активне виборче право сприймається як складова правового статусу індивіда [1, с. 317]. Щоправда, оскільки наявність права голосу в громадянина залежить від типу виборів (громадянин, який

має право голосу на виборах Президента України чи народних депутатів України, може цілком легально не мати такого права на конкретних місцевих виборах чи навіть на місцевих виборах узагалі [2]), статусний зміст має «абстрактне» (потенційне) право голосу, як воно описане у ст. 70 Конституції України, оскільки воно, по суті, визначає певний *правовий статус* його носія – громадянина, дієздатного у виборчій і,